

POSTANOWIENIE

Dnia 19 maja 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tadeusz Wiśniewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSA Jan Futro

w sprawie z powództwa J. C.

przeciwko (...) Telefonii Cyfrowej Spółki z o.o. w W.

o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 19 maja 2010 r.,

zażalenia strony pozwanej na postanowienie Sądu Apelacyjnego

z dnia 3 września 2009 r., sygn. akt VI ACa (...), w części dotyczącej odrzucenia skargi kasacyjnej,

oddala zażalenie.

Uzasadnienie

Wobec zgonu powoda (w dniu 15 lutego 2009 r.) Sąd Apelacyjny zaskarżonym postanowieniem odrzucił skargę kasacyjną strony pozwanej „(...) Telefonii Cyfrowej” Sp. z o.o. z siedzibą w W. od wyroku tegoż Sądu z 8 grudnia 2008 r., sygn. akt VI ACa (...). Wyrokiem tym oddalono apelację strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego w W. – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 28 lutego 2008 r., sygn. akt XVII (...), którym uznano za niedozwolone i zakazano stronie pozwanej stosowania w umowach z konsumentami postanowienia wzorca umowy „Załącznik cenowy do oferty usługi prywatne dla taryf (...)” o nazwie „Inne O.(...)”.

Odrzucając skargę kasacyjną, Sąd Apelacyjny wyszedł z założenia, że żądanie uznania za niedozwolone postanowień wzorca umownego nie przechodzi na spadkobierców w ramach ogólnej sukcesji z art. 922 k.c., gdyż prawa oraz obowiązki powoda w takiej sprawie nie mają charakteru majątkowego. W ocenie Sądu Apelacyjnego, wobec tego, że skarga kasacyjna została złożona po śmierci powoda (utrata bytu przez stronę czynną sporu), a jednocześnie przy braku następstwa prawnego po stronie powodowej, skargę kasacyjną należało uznać za niedopuszczalną i jako taką odrzucić na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c. Z tego też powodu wskazanym postanowieniem Sądu drugiej instancji oddalony został jednocześnie wniosek strony pozwanej o wezwanie do udziału w sprawie: Prokuratora Rejonowego z obszaru W., Federacji Konsumentów – Rada Krajowa Federacji Konsumentów w W., Stowarzyszenia Konsumentów Polskich w W., Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów lub Miejskiego Rzecznika Konsumentów przy Urzędzie W.

W zażaleniu na postanowienie odrzucające skargę kasacyjną strona pozwana zarzuciła Sądowi drugiej instancji naruszenie przepisów prawa procesowego oraz naruszenie przepisów prawa materialnego. Ponadto, na podstawie art. 380 w zw. z art. 398²¹ i art. 394¹ § 3 k.p.c. wniosła o rozpoznanie prawidłowości zaskarżonego postanowienia także w części dotyczącej oddalenia wniosku o wezwanie do udziału w sprawie wymienionych wyżej podmiotów.

W uzasadnieniu zażalenia strona pozwana podniosła, że postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych jest rodzajem postępowania i wobec tego na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. do postępowania w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone stosuje się odpowiednio przepisy ogólne o procesie. W konsekwencji, odpowiednie stosowanie w niniejszym postępowaniu przepisu art. 398⁶ § 2 k.p.c. powinno oznaczać dopuszczalność „zastąpienia” zmarłego powoda innym podmiotem zainteresowanym w wyniku postępowania bądź też powołanym do stania na straży praworządności i interesów podmiotów nie biorących udziału w niniejszym postępowaniu, a których jego wynik będzie dotyczył na mocy art. 479⁴³ – art. 479⁴⁵ k.p.c. W uzasadnieniu zażalenia wskazano także na naturę prawną postępowania w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone. W ramach tego postępowania sąd przeprowadza abstrakcyjną kontrolę wzorców umownych, która nie jest ukierunkowana na ochronę konkretnego konsumenta w związku z zawartą przez niego umową z przedsiębiorcą, ale na ochronę wszystkich konsumentów. Kontrola abstrakcyjna nie jest także prowadzona przeciwko konkretnemu przedsiębiorcy, ale

przeciwko wszystkim przedsiębiorcom, którzy stosują, zamierzają stosować lub mogliby stosować w przyszłości abuzywne klauzule we wzorcach umownych. Sąd dokonując oceny wzorca, analizuje jego postanowienia w oderwaniu od konkretnego stanu faktycznego, w którym dany wzorzec był wykorzystany oraz wynikających z niego praw i obowiązków kontraktowych przedsiębiorcy i konsumenta – związanych konkretną umową. Postępowanie w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone ma charakter generalny i abstrakcyjny, przez co nie wpływa bezpośrednio na sferę praw i obowiązków powoda. W konsekwencji, przedstawiony przez powoda stan faktyczny jego indywidualnej relacji z pozwanym nie ma znaczenia dla orzekania w sprawie. Zdaniem strony pozwanej, sprawa o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone nie ma charakteru majątkowego, nie dotyczy sfery praw i obowiązków zmarłego powoda.

W postępowaniu o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone śmierć strony nie oznacza automatycznie zbędności wyrokowania, ze względu na cechy kontroli oraz skutki i zasięg wyroku (art. 479⁴³ k.p.c.). Śmierć powoda nie może uzasadniać zaprzestania dalszego prowadzenia postępowania, gdyż istnieje konieczność ochrony wszystkich konsumentów oraz interesów przedsiębiorców. W konsekwencji, postępowanie powinno toczyć się pomimo śmierci powoda z udziałem innego podmiotu. Strona pozwana wniosła zatem w piśmie procesowym z dnia 7 lipca 2009 r. o wezwanie do udziału w niniejszym postępowaniu prokuratora (art. 59 w zw. z art. 7 k.p.c.), Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów (art. 479³⁸ § 1 k.p.c.), Miejskiego Rzecznika Konsumentów przy Urzędzie W. (art. 63⁴ w zw. z art. 59 k.p.c.) lub odpowiednią organizację społeczną (art. 62 w zw. z art. 59 k.p.c.).

Strona pozwana wskazała poza tym na sprzeczność postanowienia o odrzuceniu skargi kasacyjnej z uwagi na śmierć powoda z przepisami Konstytucji RP – tj. art. 45 ust. 1 w zw. z art. 2, art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1, art. 64 oraz art. 8 ust. 2. Zdaniem skarżącej, w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, zablokowanie możliwości rozpoznania sprawy przez Sąd Najwyższy w sytuacji, gdy strona wnosząca skargę kasacyjną dopełniła wszystkich wymaganych przepisami prawa wymagań do jej skutecznego wniesienia, narusza konstytucyjne prawa pozwanego oraz innych podmiotów. W ocenie strony pozwanej, postanowienie o odrzuceniu skargi kasacyjnej w przedmiotowej sprawie przede wszystkim narusza konstytucyjną zasadę prawa do sądu oraz zasadę równości wszystkich podmiotów wobec prawa, bezzasadnie

dyskryminując przedsiębiorców i ingerując w przysługujące im z mocy Konstytucji RP prawa majątkowe, w tym własność (art. 64 Konstytucji RP).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zażalenie nie zasługuje na uwzględnienie.

Przede wszystkim należy podkreślić, że charakter prawny postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone determinuje przedmiot ochrony objęty tym postępowaniem. W doktrynie odróżnia się indywidualny interes konsumenta od zbiorowego interesu konsumentów. Przyjmuje się zarazem, że indywidualny interes konsumenta to pewna możliwość postępowania w określony sposób, przyznana konkretnemu podmiotowi (prawo podmiotowe), czy też pewna sfera, której nie można naruszać (interes prawny niebędący prawem podmiotowym). Indywidualny konsument dochodzi ochrony swojego interesu prawnego, w postępowaniu cywilnym samodzielnie albo działa na jego rzecz organizacja konsumencka bądź rzecznik ochrony konsumentów (art. 61 i 63³ k.p.c.). Przykładem instytucji chroniącej indywidualne interesy konsumentów jest instytucja niedozwolonych postanowień umowy konsumenckiej, która dotyczy treści konkretnej umowy, zawartej pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą (art. 385¹ k.c.). Natomiast zbiorowy interes konsumentów to interes, który nie jest ani prawem podmiotowym, ani innym indywidualnym interesem, ale jest interesem pewnej zbiorowości (grupy), nie stanowi on jednak sumy indywidualnych interesów osób przynależnych do tej zbiorowości. Zbiorowy interes konsumentów stanowi odrębną, samodzielną kategorię prawną, chronioną przez porządek prawny. Jest on zgeneralizowanym interesem indywidualnym. Zbiorowy interes nie tylko wchłania indywidualne interesy, ale również je przekracza.

W nawiązaniu do rozróżnienia indywidualnego interesu konsumenta oraz zbiorowego interesu konsumentów, w doktrynie wyodrębniono dwa rodzaje kontroli treści postanowień zawartych we wzorcach umów.

Po pierwsze, można wyróżnić *kontrolę incydentalną*, która polega na kontroli treści postanowień konkretnej umowy, przy założeniu, że postanowienia kontrolowanej umowy mogą być lub są zaczerpnięte z wzorca umowy.

Po drugie, można wyróżnić *kontrolę abstrakcyjną*, która wprost jest skierowana na treść postanowień wzorca. Kontrola abstrakcyjna dokonywana jest niezależnie od tego, czy doszło do zawarcia umowy między stronami, gdyż w jej ramach badaniu nie podlega żadna konkretna umowa, lecz wyłącznie wzorzec umowy i treść jego postanowień. Kontrola incydentalna ma na celu ochronę indywidualnych interesów

konsumenta, gdyż jej wynikiem nie jest eliminacja niedozwolonego postanowienia wzorca umowy z obrotu, a jedynie stwierdzenie na potrzeby konkretnej sprawy, że konsument w ramach umowy zawartej z przedsiębiorcą nie jest związany konkretnym postanowieniem umowy. Kontrola abstrakcyjna zmierza do usunięcia z obrotu takich postanowień wzorca umowy, które w większości wypadków ich zastosowania w umowach z konsumentami należałoby zakwalifikować jako postanowienia niedozwolone. Kontrola ta dokonywana jest w oderwaniu od konkretnego stosunku prawnego. Powyżej opisany cel kontroli abstrakcyjnej służy realizacji interesu publicznego – zbiorowego interesu konsumentów.

Mając na względzie, że sprawy o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone toczą się według przepisów o postępowaniu cywilnym, to bez wątpienia mamy tu do czynienia ze sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 k.p.c. Pojawia się jednak też pytanie, czy omawiana kategoria spraw ma charakter majątkowy czy też niemajątkowy. Podkreślić zatem należy, że o charakterze sprawy decyduje charakter prawa (roszczenia) realizowanego w toku danego postępowania. Przyjmując jako kryterium rozróżnienia praw majątkowych i niemajątkowych - typowy interes, jaki one realizują - do praw majątkowych zalicza się przede wszystkim prawa rzeczowe, wierzytelności opiewające na świadczenia majątkowe, prawa majątkowo – małżeńskie, prawa autorskie i wynalazcze. Dla uznania danego prawa podmiotowego za prawo majątkowe nie ma znaczenia, czy przedstawia ono jakąś wartość rynkową. Za prawa majątkowe uważa się także roszczenia pieniężne, chociażby służyły do ochrony dóbr niemajątkowych. Natomiast do praw niemajątkowych zalicza się w szczególności prawa osobiste (tj. prawa podmiotowe, które zostały przyznane w celu ochrony dóbr osobistych) i niemajątkowe prawa rodzinne wynikające z małżeństwa, pokrewieństwa albo stosunków prawnych ukształtowanych na wzór rodzinnych (opieka, kuratela, przysposobienie).

W doktrynie wyrażono zapatrywanie, że w świetle przepisów k.p.c. o postępowaniu w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (art. 479³⁶ – 479⁴⁵) spór o stwierdzenie abuzywności klauzuli ma charakter majątkowy, albowiem instytucja niedozwolonych postanowień wzorca umowy chroni ekonomiczne interesy konsumentów poprzez realizację równomiernej wymiany ekonomicznej pomiędzy przedsiębiorcą a jego konsumentami. Interes ekonomiczny konsumentów jest zagrożony, gdy przedsiębiorca stosuje niedozwolone postanowienia we wzorcach umów. Mając na uwadze, że o tym, czy sprawa ma charakter majątkowy czy

niemajątkowy, decyduje majątkowy lub niemajątkowy charakter dobra, będącego przedmiotem ochrony, a każde prawo uwarunkowane interesem ekonomicznym jest prawem o charakterze majątkowym, to można przyjąć, że sprawy o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone mają charakter majątkowy.

Przechodząc do zagadnienia dziedziczości uprawnienia do żądania stwierdzenia postanowień wzorca umowy za niedozwolone, należy przede wszystkim zauważyć, że art. 922 k.c. nie zawiera ścisłej definicji, lecz podaje ogólne kryteria, na których powinno się opierać ustalenie, czy dane prawo lub obowiązek wchodzi w skład spadku. Spadek obejmuje prawa i obowiązki majątkowe zmarłego, z wyłączeniem praw i obowiązków ściśle związanych z jego osobą oraz praw, które z chwilą jego śmierci przechodzą na oznaczone osoby, niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami (art. 922 § 1 i 2 k.c.). W powołanym przepisie chodzi o prawa i obowiązki w zakresie prawa cywilnego, czyli mające charakter cywilnoprawny.

W literaturze wyróżnia się następujące, cztery kryteria zaliczenia do spadku praw i obowiązków zmarłego: a) charakter cywilnoprawny, b) charakter majątkowy, c) brak ścisłego związania z osobą zmarłego, d) brak przejścia na inne osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami.

Charakter cywilnoprawny mają te prawa i obowiązki, które wynikają ze stosunków prawnych opartych na zasadzie równorzędności stron. Wobec powyższego, do spadku nie należą prawa i obowiązki o charakterze majątkowym regulowane przepisami prawa administracyjnego, karnego, finansowego, np.: prawa i obowiązki wynikające z zezwolenia lub koncesji na prowadzenie działalności gospodarczej.

Charakter majątkowy mają te prawa i obowiązki, które są bezpośrednio uwarunkowane interesem ekonomicznym uprawnionego. Co do zasady, prawa niemajątkowe, w szczególności prawa osobiste, dla których podstawę stanowi art. 23 k.c., służące do ich ochrony roszczenia niemajątkowe oraz prawa rodzinne (np.: prawo żądania rozwodu, unieważnienia małżeństwa, zaprzeczenia macierzyństwa), nie należą do spadku i gasną z chwilą z chwilą śmierci uprawnionego podmiotu.

Wyłączeniu ze spadku podlegają prawa i obowiązki majątkowe ze względu na ich ścisły związek z osobą zmarłego. Związek ten może przyjmować charakter ekonomiczny, gdy pewne prawa podmiotowe zaspokajają jedynie interes tej jednostki, której dane prawo służy lub gdy treść prawa zależy od osobistych potrzeb jednostki (m.in. użytkowanie, prawo do renty przyznanej w razie uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, prawo dożywocia). Związek prawa lub obowiązku z osobą zmarłego może

opierać się na zaufaniu jednej strony do drugiej albo zaufaniu obopólnym, w tym także w niektórych stosunkach zobowiązaniowych wartość świadczenia zależy od osobistych przymiotów zobowiązanego (m.in. umowa o dzieło, którego wykonanie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie).

W literaturze i judykaturze przyjmuje się, że na spadkobierców przechodzą nie tylko poszczególne prawa i obowiązki zmarłego, ale także stany faktyczne i sytuacje prawne. Dla przykładu, obecnie przeważa stanowisko o dziedziczności posiadania. Ponadto, można wskazać, że wobec treści art. 62 k.c. spadkobiercy, co do zasady, wstępują w sytuację prawną zmarłego autora oświadczenia woli (spadkodawcy), które ma być złożone innej osobie.

Mając na względzie przedstawione rozważania należy dojść do wniosku, że treść art. 922 k.c. nakazuje przyjąć, że uprawnienie do żądania stwierdzenia postanowień wzorca umowy za niedozwolone nie jest prawem w rozumieniu art. 922 § 1 k.c., które z chwilą śmierci przechodzi na spadkobierców. Legitymacja procesowa (czynna) do wytoczenia powództwa w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone określona w art. 479³⁸ § 1 k.p.c. jako taka nie kreuje jednak prawa podmiotowego. Wytoczenie powództwa w szczególnym rodzaju postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych nie wiąże się w każdym razie z jakimkolwiek skonkretyzowanym prawem podmiotowym, gdyż w postępowaniu tym sąd przeprowadza abstrakcyjną kontrolę postanowień wzorca umowy. Innymi słowy, przedmiotem ochrony instytucji niedozwolonych postanowień wzorca umowy jest interes prawny niemający postaci prawa podmiotowego. Dlatego też legitymacja procesowa powoda w sprawach o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone wynika nie z racji przysługiwania prawa podmiotowego, lecz ze względu na fakt, że art. 479³⁸ k.p.c. wprost przyznaje legitymację określonym osobom, które nie są podmiotami prawa materialnego, o jakiego ochronę prawną chodzi. Z przepisu art. 479³⁸ § 1 k.p.c. wynika, że legitymację procesową czynną ma każdy, kto według oferty pozwanego mógłby zawrzeć z nim umowę zawierającą postanowienie, którego uznania za niedozwolone żąda się pozwem. Wynika z tego, że powództwo w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone może wytoczyć podmiot, którego nie łączy z pozwanym żaden stosunek materialnoprawny. W konsekwencji, dziedziczeniu podlegałaby legitymacja procesowa czynna wynikająca z art. 479³⁸ § 1 k.p.c. Możliwość taką należy zdecydowanie odrzucić.

Skoro zatem w rozpoznawanej sprawie przyczyną odrzucenia skargi kasacyjnej przez Sąd drugiej instancji był brak strony powodowej, powstały na skutek śmierci powoda po wydaniu wyroku w Sądzie drugiej instancji, a przed wniesieniem skargi kasacyjnej przez stronę pozwaną, to podzielić należy stanowisko tego Sądu o niedopuszczalności skargi kasacyjnej. Zgodnie bowiem z art. 398⁶ § 2 *in fine* k.p.c., sąd drugiej instancji odrzuca na posiedzeniu niejawnym skargę kasacyjną z innych przyczyn niedopuszczalną, tj. z innych przyczyn niż wniesienie: skargi po upływie terminu, skargi niespełniającej wymagań określonych w art. 398⁴ § 1 k.p.c., skargi nieopłaconej oraz skargi, której braków nie usunięto w terminie.

Wobec takiego stanu rzeczy bezprzedmiotowe jest ustosunkowywanie się do pozostałych zarzutów zawartych w zażaleniu.

Z przytoczonych względów orzeczono jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. i art. 394¹ § 3 k.p.c.).